

СЕМАНТИКА

Борсук Людмила

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА СМИСЛОВИХ КОМПОНЕНТІВ СЛОВА-ЗНАКА

*У статті досліджується семантична структура слова **wild**. Основну увагу зосереджено на виявленні та встановленні стабільного семантичного інваріанта серед різних змінних численних змістів одного і того ж слова. Семантичний інваріант трактується як незмінний компонент структури слова, що дає можливість не лише інтерпретувати його численні вживання в контексті, але й породжувати нові смисли слова.*

Ключові слова: семантичний інваріант, семантична структура, мовний знак, сигніфікат, денотат, семантика слова, семантичні опозиції

В історії розвитку семасіології останнього періоду мовознавці все більше уваги приділяють аналізу семантичної структури слова та його складовим компонентам. Це пояснюється як тим, що ця проблема є недостатньо розробленою, так і потребою викладацької діяльності. Розроблялися різні методики аналізу семантичної структури, в яких одні семасіологи дотримувались аналітичного методу (Ф. Лаунзбері, У. Гуденаф, А. Уфимцева, І. Арнольд, Д. Шмельов, Е. Медникова, Г. Компев), виводячи семантичні компоненти на основі порівняння лексичних одиниць, інші використовували протилежний, синтетичний метод (Л. Щерба, У. Вайнрах, В. Гак, Ю. Апресян, В. Нікітін), у якому поєднання семантичних компонентів визначало семантичну структуру слова. Однак, при всій своїй різноманітності, методи семантичного аналізу слова мали одну спільну особливість: **семантична структура слова визначалась як елемент лексичної системи в мові, а не в мовленні, не в конкретній реалізації.**

Мета пропонованої статті – дослідити сутність семантичного інваріанта слова, його роль у породженні кожного наступного лексико-семантичного варіанту та його вживання у контексті.

Якщо ми хочемо збагнути не лише структуру, але й функціонування мовного знака, слід узяти до уваги усі три сторони відомого "семантичного трикутника", який показує відношення між словом, сигніфікатом та денотатом. Під час аналізу семантики слова у мовленні на перший план виступають відношення між знаком і денотатом, але ці відношення не постійні, оскільки для висловлення думки у мовленні один і той же денотат може позначати різні поняття, тобто отримувати різне словесне позначення [1, с. 43]. Мовний знак може змінювати свою сутність залежно від того, під яким кутом зору, його розглядати. Якщо його розглядати в системі, то він становить собою відношення слова до сигніфіката, а в конкретних висловленнях він вже розглядається як відношення сигніфіката до денотата. Це недостатньо враховував Ф. Соссюр, який трактував знак фактично як відношення слова до предмета. У зв'язку з цим "уся проблема довільності мовного знака у Соссюра отримала непослідовне, подвійне висвітлення", на що доречно вказав Е. Бенвеніст [2, с. 54].

Оскільки одна і та ж ситуація може бути позначена різними мовними засобами, то не можна спілкуватися мовою, знаючи лише її систему, – треба знати норми застосування цієї системи, стосовно ситуації та контекстів [3, с. 112]. Слід зазначити, що в основі лексико-семантичної організації висловлення лежить відбір елементів мовної ситуації, які дискретно виділяються мовцем під час сприймання предметів, процесів та їх ознак.

Аналіз психології сприймання показує, що серед властивостей предмета мовець виділяє одну або кілька ознак, які є найбільш інформативними. Виділені під час сприйняття денотата розрізнювальні ознаки кладуться в основу його назви, виникнення нового значення, нового слова і т.д.

Завданням статті є: 1) виділити стабільний інваріантний семантичний компонент змісту досліджуваного слова у кожному з його вживань у синтаксичних словосполученнях; 2) відмежувати семантичні інваріантні компоненти в системі мови від змінних компонентів у плані мовлення; 3) дослідити та встановити роль семантичного компонента при вживанні кожного наступного слова.

В історії мовознавства, особливо в історичній семасіології, зміна назви слова трактувалась як семантична трансформація, при якій предмет залишається незмінним. Тому, в основі семантичних трансформацій – розширення, звуження, різних видах перенесення – лежать формально-логічні закономірності мислення, відношення між поняттями [4, с. 13]. Хоча вищезгадана точка зору висувалася в лінгвістиці ще з часів Бреая та Дармететера вона, однак, заперечується деякими семасіологами [5, с. 45]. Чим глибше методи структурної лінгвістики та поняття загальної семіотики проникають в семантику, тим очевиднішими та доречнішими стають численні визначення класичної семантики, які лише слід переосмислити в термінах структурної лінгвістики.

Під час опису одного і того самого слова в основу його назви можуть бути закладені різні ознаки денотата, тому виникає необхідність у вивченні закономірностей цього відбору ознак необхідних для відмежування цього денотата від усіх інших денотатів [6, с. 13]. Слово, його смислова структура як множинність та єдність варіантів наявності у свідомості із всіма його значеннями, прихованими та можливими, які при першій нагоді готові вийти на поверхню. Слова у мовленні кожен раз відповідають одному акту думки, тобто кожен раз, коли слово вимовляється або розуміється, воно має не більше одного значення [7, с. 5]. Так, наприклад, словом *chest* називають і "щухляду" і "трудну клітку", а спільним для цих двох семантичних варіантів є ознака "поміщати в собі щось", між якими існує семантичний зв'язок. Оскільки йдеться про одне і те ж слово, то одне слово не може бути пов'язане з різними поняттями, а два згаданих слова поєднані разом і утворюють смисл.

Отже, значення є відносно постійний компонент, а смисл постійно змінюється, він є результатом прикладання значення до об'єкта (денотата). Кількість значень обмежена в той час як кількість смислів практично безмежна. Під терміном *смисл* слід розуміти реальний зміст слова в певному мовленнєвому контексті, що пов'язаний зі словом у випадку його застосування.

Опис різних значень одного і того ж слова у тлумачних словниках та різних фахових контекстах не може бути достатньо ефективним для оволодіння іноземною мовою, оскільки такі різні значення (особливо спеціальні терміни) є багаточисленними і тому є складнішими для вивчення. Значення одних і тих же слів описуються так різноманітно, що дуже часто не можливо зауважити щось спільне між ними. Так, наприклад, постає запитання, що може бути спільного у таких різних

описах значень слова wild: wild beasts; wild prairie: the wild flight of a frightened animal; wild children; wild hair; wild sea; a wild ideas etc [8, SD].

Як бачимо, опис таких різних значень того самого слова не тільки допомагає розкрити його зміст, скільки заплутує дослідників семантики слова. Лексема wild, сполучаючись з різними іменниками, диференціює лише тотожні, а не різні поняття, це не різні значення, а лише різні предмети реальної дійсності. Як правило, значення прикметника перебуває у залежності від семантичної специфіки іменника, з яким він сполучається. Ми дотримуємось думки, що прикметник "wild" має своє власне інваріантне значення незалежно від іменників з якими воно сполучається "дикий", "неосвоєний", "бурхливий" тощо.

Активне вивчення іноземної мови повинно, на наш погляд, іти не через пояснення окремих вживань слова, а через розкриття мовного механізму породження таких різних значень, в якому лежить узагальнююча природа слова. Встановлення стабільних інваріантних компонентів дає можливість інтерпретувати вживання слова у повному контексті, тобто розкривати його повний смисл, і правильно розуміти вживання слова у контексті.

З метою виділення спільного семантичного компонента із різних семантичних змістів вживання одного і того ж полісемантичного слова у різних контекстах ми вдалися до застосування методу *семантичних опозицій* який передбачає протиставлення лише тотожних, а не різних понять, що дає можливість виділити спільну інваріантну семантичну ознаку. Виділення здійснюється у "вертикальних" опозиціях шляхом протиставлення маркованого елемента іншому елементові того самого класу, наприклад: wild sea vs sea not wild, де власне інваріантне значення слова виділяється у чистому вигляді без домішок контексту.

Із викладеного вище приходимо до висновку, що інваріант – це те спільне, що існує стосовно однорідних предметів та понять, той ідеальний об'єкт, який може бути використаний для вивчення спільних особливостей ряду предметів. Саме спільний інваріантний компонент та ряд диференційних компонентів – сем складають *інваріантне стабільне значення* кожного елемента системи мови, а вживання стабільних інваріантних компонентів (сем) значення слова дає можливість інтерпретувати вживання слова у новому контексті, тобто розкривати його новий смисл. Застосована у статті методика дає можливість правильно розуміти вживання слова, допоможе вивчити спеціальну фахову термінологію, з'ясувати семантичну сутність значення та

закономірності його функціонування у мовленні. В цьому, на наш погляд, полягає прикладне значення нашої розвідки.

Література

1. Cosseriu. Structure lexicale fore enseignement du vocabulaire. "Les theories linguistiques et leurs applications". – AIDELE, 1967. – 233 p.
2. E. Benveniste. Nature du signe linguistique. "Problemes de linguistique generale". – Paris, 1966. – 447 p.
3. Будагов Р.А. Язык – реальность – язык. – М., 1983. – 262 с.
4. R. Guirand. La Semantique. – Paris, 1955. – 56 p.
5. Васильев Л.М. Единицы семантической системы языка // Вопросы семантики. – М., 1971. – С.
6. Виноградов В.В. Основные типы лексического значения слова // Вопросы языкознания. – М., 1963 – Вып. 5. – С.
7. Потебня А.А. Из записок о русской грамматике. – 2-е изд. – Харьков, 1988. – 536 с.
8. Scribner Dictionary by Halsey William. – California, 1986. – 722 p.

Borsuk Ludmila. On Semantic Structure of the Sense Word-Sign Components. *The article deals with the problem of semantic structure of the word wild. Main attention is paid to eliminating and setting up the stable semantic invariant among the other changeable and numerous senses of one and the same word. The semantic invariant as a stable component of the word structure enables both to interpret its numerous use in a new context and to emerge new contents from the word.*

Key words: semantic invariant, semantic structure, language sign, signifier, denotator, word semantics, semantic oppositions

Олендр Тетяна

ЕКСПРЕСИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЯК ЧАСТИНА СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА

Проаналізовано відмінності лексичних категорій: експресивність, інтенсивність та емотивність. Виявлено їх взаємозв'язок. Описано основні лексичні засоби вираження емоційних конструкцій.